

СІСТЭМНА-СТРУКТУРНЫ ПАДЫХОД ДА ВЫВУЧЭННЯ ЗАМЕЖНАЙ МОВЫ

Укараненне дасягненняў навукі ў практыку мае вялікае значэнне не толькі ў сферы вытворчасці, але і ў сферы народнай адукацыі, у прыватнасці ў працэсе выкладання замежнай мовы ў ВНУ. Методыка выкладання мовы патрабуе цеснага і пастаяннага супрацоўніцтва з такой наукай, як лінгвістыка. Менавіта ў галіне лінгвістычнай навукі распрацоўваюцца агульныя метадалагічныя асновы вывучэння мовы, даецца аб'ектыўная навуковая інтэрпрэтацыя моўнага матэрыялу. І ў гэтым сэнсе методыка разглядаецца як прыкладная галіна лінгвістыкі.

Асноўным у сістэмна-структурным падыходзе да вывучэння мовы з'яўляецца імкненне пазнаць унутраную арганізацыю мовы, яе спецыфіку. Сістэма мовы разглядаецца як цэласны аб'ект, сукупнасць элементаў, якія знаходзяцца ў пэўных адносінах. Структура ж мовы ўяўляе ўнутраную арганізацыю сістэмы. І пры выкладанні мовы выкладчык павінен у першую чаргу імкнуцца да таго, каб студэнт зразумеў мову ў яе цэласнай сістэме.

Вывучэнне асобных моўных падсістэм, якія іерархічна арганізаваны, іх структурных адносін абумоўліваецца агульнымі сістэмна-структурнымі заканамернасцямі мовы. І вельмі важна накіраваць выкладанне на авалоданне навучэнцамі гэтых з'яў мовы як у практычным, так і ў тэарэтычным плане. Гутарка ідзе аб тых моўных элементах і адносінах, верагоднасць якіх аб'ектыўна даказана лінгвістыкай. Менавіта лінгвістыка паказвае з'явы, значныя для моўнай сістэмы ў цэлым, вызначае правілы іх функцыянавання, дапамагае ўстанавіць парадак вывучэння ў залежнасці ад іх сістэмнай значнасці.

Вялікую ролю ў методыцы выкладання мовы мае вызначэнне лінгвістыкай палажэння аб узроўневым характары моўнай сістэмы. Трэба адзначыць, што перадумовы ўзнікнення тэорыі

ўзроўняў мовы былі закладзены ў традыцыйным дзяленні моўнай сістэмы на фанетыку, граматыку і лексіку, але мова ўяўлялася як кангламерат разнастайных з’яў. Таму ў методыцы выкладання мовы вышэйназваныя аспекты разглядаліся асобна, без іх узаема-связі. І толькі даследаванні тэарэтычных пытанняў кожнай галіны лінгвістычнай навукі, паглыбленне ведаў фанетычнага ладу, слоўнага складу, марфалогіі і сінтаксісу, з’яўленне такіх галін, як фаналогія, словаўтварэнне, фразеалогія, функцыянальная стылістыка, лінгвістыка тэксту, абумовілі інтэграванне асобных лінгвістычных навук.

Такім чынам, прынцыпы выкладання, напрыклад граматыкі, абумоўлены разуменнем граматыкі як навукі, якая вызначае яе месца сярод іншых лінгвістычных дысцыплін і характар іх узаемадзеяння. І першым прынцыпам граматычнага аналізу і адпаведна выкладання граматыкі лічыцца ўзаемазалежнасць граматыкі і лексікі. Пры вывучэнні тых ці іншых граматычных з’яў неабходна звяртаць увагу на тое, якім чынам уплываюць на граматычныя формы іх лексічнае значэнне і іх лексічнае акружэнне. Узаемасувязь лексічных і граматычных аспектаў праяўляецца, напрыклад, у залежнасці сінтаксічнай функцыі інфінітыва ад семантыкі дзеяслова, які ім кіруе. Так, у французскай мове толькі пры каузатыўных дзеясловах і дзеясловах, якія перадаюць унутраны стан, служаць для выказвання, меркавання, перадаюць адносіны суб’екта да дзеяння аб’екта, аб’ектны інфінітыў з прыназоўнікам “de” выступае ў функцыі дапаўнення або акалічнасці прычыны. Суб’ектны ж інфінітыў у ролі самастойнага члена сказа выступае толькі пры дзеясловах, што абазначаюць моўна-мысліцельную дзейнасць, і дзеясловах, якія перадаюць пачуцці, эмоцыі суб’екта. Ужыванне інфінітыва ў ролі самастойнага члена сказа прадвызначае міжузроўневую транспазіцыю інфінітыва і даданага сказа, г.зн. толькі вышэйназваныя дзеясловы могуць кіраваць інфінітыўным зваротам і даданым сказам, якія, у сваю чаргу, могуць быць супастаўлены ў плане сінаніміі. Але ж суб’ектны інфінітыў пры аспектуальных, у

прыватнасці фазісных, дзеясловах, а таксама мадальных дзеясловах з'яўляецца толькі кампанентам складанага дзеяслоўнага выказніка і не можа, такім чынам, замяшчацца даданым сказам. Узаемасувязь фармальнага і семантычнага праяўляецца таксама пры размежаванні даданых членаў сказа, менавіта ўскоснага дапаўнення і акалічнасці прычыны.

Тэорыя валентнасці, якая знаходзіцца на скрыжаванні лексікі і граматыкі, яшчэ больш зблізіла абедзве дысцыпліны. Менавіта лексічным значэннем дзеяслова абумоўліваецца залежнасць мадэляў сказа ад яго валентных якасцей, ад яго здольнасці адкрываць розную колькасць пустых назіцый і патрабаваць пэўных актантаў (дапаўненняў і акалічнасцей).

Як правіла, у мове маюцца розныя сродкі для перадачы аднаго зместу (аб'екта, з'явы рэальнасці), якія з большай ці меншай ступенню адэкватнасці адлюстроўваюць сэнсавыя ці стылістычныя адценні. Сукупнасць гэтых моўных сродкаў, адпавядаючых пэўнай камунікатыўнай мэце, рэпрэзентуюць функцыянальна-сэмантычнае поле. Функцыянальны аналіз граматычных з'яў з пункту гледжання перадачы імі нейкага сэнсавага зместу разглядаецца як яшчэ адзін прынцып граматыкі. Функцыянальны падыход аднавідае прыродным умовам функцыянавання мовы.

Наступны прынцып суадносіцца з камунікатыўна-стылістычным аспектам мовы. Кожнае выказванне перадае як розныя бакі адной сітуацыі рэальнасці, так і розныя сітуацыі ў цэлым, лгто патрабуе пэўных моўных сродкаў і формаў для іх адлюстравання. Таму пры выкладанні граматыкі вельмі важна паказаць навучэнцам наяўнасць варыянтнасці моўных сродкаў перадачы рэчаснасці, у прыватнасці сінанімічных. Камунікатыўны і стылістычны аспекты ўзаемазвязаныя, паколькі любая камунікацыя ажыццяўляецца ў межах таго ці іншага функцыянальнага сглыню.

Канчатковая мэта навучання мове – фарміраванне навывкаў і ўменняў перадачы на ёй сваіх думак – патрабуе ад выкладчыкаў

неабходнасці будаваць вучэбны працэс не на ізаляваных сказах, а на тэкстах, якія арыентаваны на пэўную камунікатыўную сітуацыю, што суадносіцца з такім паняццем, як граматыка тэксту. Выкладанне граматыкі на аснове тэксту разглядаецца як важны дыдактычны матэрыял і як апошні прынцып граматычнага аналізу.

Такім чынам, у якасці асноўных аб'ектаў вучэбнага працэсу выступаюць элементы, якія суадносяцца з адпаведнымі падсістэмамі, або ўзроўнямі мовы, і якія знаходзяцца ва ўзаемасувязі адзін з адным.

Навучанне ж замежным мовам у цэлым разглядаецца як навучанне:

1) асобным элементам знакавай сістэмы ў мэтах фарміравання элементарных уменняў і навыкаў аперыравання імі;

2) складанаму ўзаемадзеянню элементаў знакавай сістэмы адзін з адным, г.зн. навучанне спосабам фарміравання і фармулявання думак;

3) розным відам іншамовнай дзейнасці як сродку ажыццяўлення камунікацыі і пазнавальнай дзейнасці.

Разуменне мовы як сістэмы, што складаецца са структурных узроўняў, аб'яднаных у адзінае цэлае, дае методыцы падставу падыходзіць да выкладання мовы і аспектна, і комплексна. Плённым для методыкі з'яўляецца таксама дыялектычнае адзінства трыяды: мова як статычная сістэма – мова як актуалізаванае выказванне – моўны акт. Гэтае адзінства распрацоўваецца лінгвістыкай і абагульняецца наступным чынам

1. Мова як статычная сістэма характарызуецца патэнцыяльнасцю, вялікім значэннем сувязей паміж элементамі, якія дазваляюць велізарную колькасць моўных адзінак зводзіць да абмежаванага набору іх тыпаў і мадэлей; пастаянная гатоўнасць да пераходу са статыкі ў дынаміку.

2. Мова як актуалізаванае выказванне характарызуецца гатоўнасцю да выкарыстання ў моўных актах; свабоднай рэпрадуктыў-

насцю моўных адзінак; здольнасцю выбару тыпаў і мадэлей мовы ў працэсе іх разгортвання ў рэальныя моўныя адзінкі.

3. Моўны акт характарызуецца сітуацыйнасцю, г.зн. сувяззю з камунікатыўнай сітуацыяй і ўлікам экстралінгвістычных фактараў пры пабудове выказвання.

Вынікі даследаванняў у галіне лінгвістычнай навукі вельмі важныя ў справе падрыхтоўкі новых падручнікаў, дапаможнікаў, метадычных распрацовак, вучэбных праграм, перагляду структуры курса выкладання замежнай мовы. Перш за ўсё патрабуецца выяўленне такіх формаў лінгвістычнай арганізацыі моўнага матэрыялу, якія б больш за ўсё адпавядалі мэтам навучання. Сярод іх: а) выбар лінгвістычнага матэрыялу з улікам сучаснага ўзроўню развіцця лінгвістыкі; б) выяўленне ступені суадноснасці вучэбнага матэрыялу з тэарэтычнымі палажэннямі, навуковымі фактамі той ці іншай галіны лінгвістыкі; в) метадычная арганізацыя пэўных моўных адзінак для эфектыўнага іх выкарыстання ў мэтах навучання.